VOYAGA YETMAGANLAR TARBIYASIDA OILA, MAKTAB VA MAHALLA HAMKORLIGINING AHAMIYATI

Xolmo‘minova Dildora To‘rayevna
TMC institute Pedagogika psixologiya kafedrasi katta o‘qituvchi

Xoliqnazarova Namuna Najmiddin qizi
TMC institute Pedagogika va psixologiya fakulteti 4-bosqich talabasi.

Annotatsiya

Ushbu tezis voyaga yetmaganlar tarbiyasida oila, maktab va mahalla o‘rtasidagi hamkorlikning nazariy va amaliy ahamiyatini tahlil qiladi. Unda O‘zbekiston sharoitida ushbu uchlikning barkamol avlodni voyaga yetkazish, ularni salbiy ta’sirlardan himoya qilish hamda jamiyatga mas’uliyatli shaxslar etib tarbiyalashdagi o‘rni yoritilgan. Tadqiqot davlat siyosati, qonunchilik asoslari va amaliyotdagi tashabbuslarni o‘rganish orqali hamkorlikning samaradorligini baholaydi va mavjud muammolarni bartaraf etish bo‘yicha tavsiyalar beradi.

Kalit so‘zlar: Oila, maktab, mahalla, voyaga yetmaganlar tarbiyasi, hamkorlik, barkamol avlod, ijtimoiy himoya, O‘zbekiston

Kirish

Jamiyatning kelajagi uning yosh avlodini qanday tarbiyalashiga bevosita bog‘liqdir. Globallashuv jarayonlari va axborot texnologiyalarining jadal rivojlanishi sharoitida voyaga yetmaganlarni turli salbiy ta’sirlardan himoya qilish, ularda milliy va umuminsoniy qadriyatlarga hurmatni shakllantirish dolzarb muammolardan biridir. Bu jarayonda oila, maktab va mahalla o‘rtasidagi uzviy hamkorlikning ahamiyati beqiyosdir. O‘zbekiston Respublikasida barkamol avlodni tarbiyalash davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biri hisoblanib, bu borada keng qamrovli huquqiy va tashkiliy choralar ko‘rilmoqda [1, 3]. Biroq, oilaviy muhitdagi muammolar,

o‘quvchilarning dars qoldirishi va voyaga yetmaganlar o‘rtasidagi huquqbuzarliklarning oldini olish borasidagi ayrim kamchiliklar ushbu hamkorlikni yanada takomillashtirish zaruratini ko‘rsatmoqda [4]. Ushbu tezisning maqsadi voyaga yetmaganlar tarbiyasida oila, maktab va mahalla hamkorligining O‘zbekiston sharoitidagi ahamiyatini har tomonlama tahlil qilish, mavjud muammolarni aniqlash va ularni bartaraf etish bo‘yicha ilmiy asoslangan tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

Asosiy qism

Voyaga yetmaganlar tarbiyasi murakkab va ko‘p qirrali jarayon bo‘lib, unda bir nechta ijtimoiy institutlarning o‘zaro uyg‘un faoliyati muhim ahamiyat kasb etadi. Bu institutlar orasida oila, maktab va mahalla o‘ziga xos o‘rin tutadi. Nazariy asoslar: Oila bolaning shaxs sifatida shakllanishidagi birlamchi va eng muhim ijtimoiy institut hisoblanadi [4, 5, 6]. Aynan oilada bolaning dastlabki axloqiy, ma’naviy va madaniy tushunchalari shakllanadi, uning xarakteri, dunyoqarashi va jamiyatga bo‘lgan munosabati belgilanadi [5, 6]. Sog‘lom oilaviy muhit bolada mas’uliyat, hurmat va mehnatsevarlik kabi ijobiy fazilatlarni rivojlantirsa, oiladagi nizolar, e’tiborsizlik yoki noto‘g‘ri tarbiya usullari (masalan, haddan tashqari erkalash yoki doimiy tanqid) bolada ishonchsizlik, psixologik muammolar va salbiy xulq-atvorga olib kelishi mumkin [4, 5]. Oila jamiyat oldida sog‘lom va barkamol avlodni tarbiyalash bo‘yicha katta mas’uliyatni o‘z zimmasiga oladi [6]. Maktab esa bolaning intellektual rivojlanishi, bilim olishi va ijtimoiy ko‘nikmalarni egallashi uchun asosiy platformadir. U bolaga tizimli ta’lim berish bilan birga, uning ijtimoiy muhitga moslashishiga, jamoada ishlash qobiliyatini shakllantirishiga yordam beradi [5]. Maktab oilaning tarbiyaviy faoliyatini to‘ldirib, bolaning har tomonlama kamol topishi uchun zarur shart-sharoitlarni yaratadi. Mahalla O‘zbekiston jamiyatining o‘ziga xos va noyob instituti bo‘lib, oila va maktab o‘rtasida ko‘prik vazifasini o‘taydi. U an’anaviy qadriyatlarni saqlash, ijtimoiy nazoratni amalga oshirish, yoshlarga g‘amxo‘rlik qilish va ularni salbiy ta’sirlardan himoya qilishda muhim rol o‘ynaydi [1, 3]. Mahalla

bolaning ijtimoiy muhitini kengaytiradi, unga jamoaviy hayot ko‘nikmalarini o‘rgatadi va mahalliy darajada ijtimoiy qo‘llab-quvvatlash tizimini ta’minlaydi. Ushbu uch institutning o‘zaro hamkorligi bolaning barkamol shaxs bo‘lib voyaga yetishi uchun kompleks, o‘zaro mustahkamlovchi muhitni yaratadi. Tahlil va sintez: O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi voyaga yetmaganlarning huquqlarini, jumladan, ta’lim olish huquqini himoya qilishni kafolatlaydi va ota-onalarning farzand tarbiyasidagi majburiyatlarini belgilaydi [4]. Mustaqillik yillarida oila va ayollarni qo‘llab-quvvatlashga qaratilgan 50 dan ortiq qonun va me’yoriy hujjatlar, shuningdek, xalqaro konvensiyalar qabul qilingan [3]. Voyaga yetmaganlar tarbiyasida oila, maktab va mahalla hamkorligini kuchaytirish bo‘yicha davlat siyosati aniq yo‘nalishlarga ega. Vazirlar Mahkamasining 2012-yil 19-iyundagi 175-sonli farmoyishi bu boradagi keng qamrovli chora-tadbirlar rejasini belgilab bergan [1]. Ushbu hujjatga ko‘ra, ota-onalarning farzand tarbiyasidagi mas’uliyatini oshirishga qaratilgan metodik qo‘llanmalar ishlab chiqish, maktab va kasb-hunar kollejlarida turli yosh guruhlari uchun "Otalar kengashi" yig‘ilishlarini o‘tkazish, o‘quvchilar uchun huquqiy ma’lumotlar materiallari va qizlar uchun sog‘lom turmush tarzini targ‘ib qiluvchi "Orasta qizlar daftari"ni yaratish ko‘zda tutilgan [1]. Shuningdek, ta’lim sifati va o‘quvchilar davomatini yaxshilash maqsadida "Oila-mahalla-ta’lim muassasasi" jamoatchilik kengashlari tashkil etilgan va "Ota-onalar universiteti" faoliyati kuchaytirilgan [1, 3]. Toshkent shahri misolida, 500 dan ortiq mahallalarda jamoatchilik kengashlari tashkil etilib, ota-ona mas’uliyatini oshirish va o‘quvchilar davomatini nazorat qilish ishlari olib borilmoqda [3]. "Ayollar maslahat markazlari" orqali huquqiy, tibbiy va psixologik xizmatlar ko‘rsatilmoqda. "Zumradoylar davrasi" va "Orasta qizlar" to‘garaklari qizlarni qo‘llab-quvvatlash, erta turmush qurishning oldini olish hamda ularning ta’lim va bandligini ta’minlashga qaratilgan [3]. Masalan, 2015-2016-yillarda 12 mingdan ortiq kasb-hunar kolleji bitiruvchi qizlar ish bilan ta’minlangan [3].

Xulosa

Ushbu tezisda olib borilgan tahlillar shuni ko‘rsatadiki, voyaga yetmaganlar tarbiyasida oila, maktab va mahalla o‘rtasidagi hamkorlik O‘zbekiston jamiyatining barqaror rivojlanishi va barkamol avlodni voyaga yetkazish uchun hal qiluvchi ahamiyatga ega. Davlat tomonidan bu borada mustahkam huquqiy baza yaratilgan va ko‘plab amaliy tashabbuslar, jumladan, "Oila-mahalla-ta’lim muassasasi" jamoatchilik kengashlari, "Otalar kengashi", "Ota-onalar universiteti" hamda qizlar uchun maxsus dasturlar muvaffaqiyatli amalga oshirilmoqda. Mahalla institutining o‘ziga xosligi ushbu hamkorlikni mahalliy darajada samarali tashkil etishda muhim rol o‘ynamoqda. Cheklovlar: Shu bilan birga, voyaga yetmaganlar o‘rtasidagi nazoratsizlik, dars qoldirish va huquqbuzarliklar kabi ijtimoiy muammolarning saqlanib qolishi mavjud dasturlarning amalga oshirilishida yoki ularning manzilliligida ayrim cheklovlar mavjudligini ko‘rsatadi. Oilaviy muhitdagi salbiy omillar, ajralishlar va ota-onalarning tarbiyaviy mas’uliyatidagi kamchiliklar hamkorlik samaradorligiga to‘sqinlik qiluvchi asosiy omillardan bo‘lib qolmoqda. Shuningdek, turli hududlarda tashabbuslarning amalga oshirilish darajasi va resurslarning taqsimlanishidagi farqlar ham cheklov sifatida qaralishi mumkin. Tavsiyalar: 1. Erta aniqlash va aralashuv mexanizmlarini kuchaytirish: Nosog‘lom oilalarni, xavf guruhiga kiruvchi bolalarni erta aniqlash va ularga psixologik-pedagogik yordam ko‘rsatish tizimini takomillashtirish. 2. Ota-onalar va mahalla faollari malakasini oshirish: Ota-onalarning tarbiyaviy ko‘nikmalarini oshirishga qaratilgan treninglar, seminarlar va mahalla faollari uchun psixologik-pedagogik bilimlar beruvchi kurslarni muntazam tashkil etish. 3. Monitoring va baholash tizimini takomillashtirish: Mavjud dastur va tashabbuslarning samaradorligini doimiy ravishda monitoring qilish va baholash uchun aniq ko‘rsatkichlar va metodologiyalarni ishlab chiqish.

Foydalanilgan adabiyotlar

[1] Xolmatova, M. M. (2022). Oila, maktab va mahalla hamkorligida voyaga yetmaganlar tarbiyasini takomillashtirishning pedagogik imkoniyatlari. Scientific progress, 3(2), 121-124. – https://cyberleninka.ru/article/n/oila-maktab-va-mahalla-hamkorligida-voyaga-yetmaganlar-tarbiyasini-takomillashtirishning-pedagogik-imkoniyatlari

[2] Tursunova, M. U. (2021). Mahalla institutining yoshlar tarbiyasidagi o‘rni va ahamiyati. Oriental Art and Culture, (Special Issue 2), 226-231. – https://www.orientalart.uz/index.php/oac/article/view/1004

[3] Qurbonova, D. M. (2023). Ta’lim-tarbiya jarayonida oila, maktab va mahalla hamkorligini takomillashtirishning pedagogik-psixologik asoslari. International Journal of Contemporary Scientific and Technical Research, (Special Issue 1), 162-166. – https://journals.researchparks.org/index.php/IJCSATR/article/view/4279

[4] Jo‘rayeva, M. A. (2022). Voyaga yetmaganlar tarbiyasida ijtimoiy pedagogik faoliyatning ahamiyati. Science and Education, 3(10), 875-879. – https://openscience.uz/index.php/scied/article/view/4497

[5] Mirzayeva, D. A. (2021). Oila, maktab va mahalla hamkorligida o‘quvchi-yoshlarni tarbiyalash samaradorligini oshirish. Pedagogika va psixologiya, (2), 112-116. – https://uzresearch.uz/index.php/pedagogika_psixologiya/article/view/124